

LARS BERGS EROTISKE ROMANER

Ragnhild Engelskjøn, Oslo

Lars Berg skriver om nordnorsk kystmiljø, om fiskere, lærere og andre slitere, men det som gjør forfatterskapet originalt og spennende, er at han setter kjærlighetsliv og seksualitet så sentralt i sine litterære skikkelsers liv.

Den seksuelle fokuseringen i debutboken *Men det var det ingen som visste* (1934) og *Du er den første kvinne* (1935) gjorde at bøkene ble mye lest. Men det er svært galt å tro at Berg la vekt på å være moderne eller sjokkerende. Han skrev med et trykk som viser at det ligger ham på hjertet å få formidlet dette stoffet, og han distanserer seg fra dem som ropte "Freud" og "perversitet", ved å uttale at han bare hadde skrevet om ting han selv har hørt om og sett i bygdemiljøene.

I debutboka følger vi Tor Sollid fra han er smågutt til han er midt i 20-årene. Fra 7-årsalderen utvikler han et komplisert forhold til kvinner som gjør at han som voksen bare vil omgås dem på en åndelig måte. Dette gjelder selv i ekteskapet. Han etablerer altså en seksuell avholdenhetsfilosofi. I bok nummer to følger vi Einar Utnes fra gutt til voksen. Han blir tidlig seksuelt vakt, og tilbringer siden mye tid i seng med forskjellige kvinner. Han er en "nordnorsk Casanova", skrev flere kritikere. For begge mennene fører livsførselen til store problemer både i privatlivet og i arbeidslivet, men det ser ut til at problemene løser seg til slutt. De finner endelig fram til hva slags kvinne som passer for dem, og kommer seg tilsynelatende videre.

Lars Berg ble tildelt "gullmedalje for fremragende litterær ytelse i 1934", og han fikk stipend fra forfatterforeningen samme år. Men de to første bøkene ga ham også tilnavnet "rikspornograf", og i Nord-Norge ble bøkene kalt "svinbøker". De var kanskje langt dristigere for sin tid, enn det Agnar Mykles var, 20 år etter.

***Men det var det ingen som visste* (1934)**

Debutboka har tittelen sin fra diktet "Dulgt kjærlighet" av Bjørnstjerne Bjørnson. Sluttstrofen i hvert av de tre versene er identisk med tittelen. Diktet handler om hvor vanskelig det er å få formidlet sterke følelser mellom mann og kvinne, og om de store konsekvensene kommuni-

kasjonssvikt kan få. Kanskje er dette et tegn fra forfatteren om bokens tema.

Det første kapitlet er en betagende skildring av den lille krabaten Tor. Han har stor tillit til personene rundt seg og vilje til å utforske verden. Han legger ut på en ulovlig ferd for å finne ut om det var sant at himmelen ligger nedpå fjellene, slik at en kan banke på den. Den mye eldre broren, som alt er med faren på fiske, har fortalt Tor en utførlig historie om *sitt* møte med himmelen. Tor legger trøstig i veg, men han må til slutt erkjenne at prosjektet ikke lar seg gjennomføre. Han kjenner seg knust: Alt var løgn! De hadde aptes med han! Etter dette er Tor en dypt såret og ekstra sårbar liten gutt.

Tor opplever dessuten at han stadig er utsatt for latterliggjøring i familien. Han er den minste gutten, og de kaller han ofte for "et kvinnfolk". Tor tar seg nær av dette. Han føler seg annerledes, han er redd for at han ikke er en ordentlig gutt.

Når Tor er sju år, forteller en 14 år gammel kamerat ham om kjønn og kvinnfolk. Han gjør det så direkte at Tor kjenner et sterkt sinne mot alle kvinner, særlig mora. Også mora har løyet for ham! Hun har sagt at han ble funnet i skogen! Både "løgnen" og vemmelsen over at han er kommet ut av henne, gjør at forholdet til mora blir ødelagt.

Tors tillit til omverdenen blir skadet på et tidspunkt da han er totalt avhengig av menneskene rundt seg. Han opplever at alle som står han nær, lyver og holder ting skjult for ham, og han kjenner seg alene. Han blir tverr og trassig, og ingen kommer inn på ham med kjærlighet og varme lenger.

Han synes det seksuelle er noe ekkelt, og har ingen å snakke med om slikt. Når han til slutt spør mora, tar hun avstand fra alt kjønnslig, og hun støtter seg til kristendommens fordømmelse av "syndige tanker og gjerninger". Dette forsterker Tors aggresjon og avsky for det kvinnelige.

Romanens skildring av barnet Tor viser hvordan hans forsøk på å etablere seg som individ i verden, hans selvstendighetstrang og vitebegjær blir møtt med uforstand. Den tenksomme gutten blir preget av mangel på tillit til egne krefter, mens negative følelser som tvil, skam og skyldfølelse preger ham. Tor får ikke utviklet en grunnleggende tillit til seg selv som individ. For å beskytte seg, reagerer han med å isolere seg ved hjelp av aggresjon og opposisjon.

Tor forelsker seg etter hvert i flere jenter, men alle hans seksuelle opplevelser blir negative for ham.

Sin første seksuelle erfaring får Tor som 14-åring. Han leker i høyet sammen med ei jente. Da han ser at hun er kvinne, og skjønner at hun vil de skal utforske sin seksualitet sammen, blir han redd. Han synes det er noe farlig som han må bort fra. Den forsmådde jenta prøver å ramme ham, og lykkes: "Du er ikkje mannfolk", roper hun etter ham.

På en fest ca ett år senere vil ikke den gode skolevenninna hans, Margit, danse med ham. Tor drikker seg full, og søker til sætra. Der er Alida, ei voksen, stor og tykk budeie. Han ender i senga med henne. Tor kjenner et sterkt ubehag, men sovner hos Alida, og når han våkner, føler han avsky for kroppen hennes og for lukta hennes. Han er svært bakfull og kjenner seg uren. Nedbrutt ber han til gud om å bli tilgitt, og han opplever at han får tilgivelse, derfor lover han å reise bort for å gå på skole: Han vil bli prest.

I del II går Tor på gymnaset i Tromsø. I gjengen har han blant annet tilnavnet "Konge over alle lesande kongar". Han kaster seg over bøkene med stor energi, men det er annerledes med kvinnene.

Han er forelsket i Eva Lie, men tør ikke elske med henne. Da vil han ødelegge både henne og seg selv, mener han. Hun er et ideal for ham - en engel. Selv vil Eva forføres og være en kvinne, så hun velger klassens rundbrenner i steden. Ei anna jente på skolen, Solveig, vil at de skal gjennomføre et samleie, men han kan ikke. Tjenestejenta i huset der han har hybel, innleder et forhold til Tor. Men han trekker seg når han ser at hun ligger naken i senga.

Tor tenker på marerittet med Alida og utformer følgende grunnholdningen til kvinner: "Den kvinna han skulde ha, måtte ha nått ei åndelig høgd så ho var ferdig med slikt. Ho skulde ikkje være ei hoe, ho skulde være sjel, ho skulde ikkje være begge ting på ein gong."(125)

Heime igjen etter studenteksamen møter Tor ei slik kvinne: Petra Bakke. Petra er ikke pen, og omtales i bygda som "beingrinda". Hun er "flat som ei fjøl" og "uten saft og sevje". Men hun leser bøker. Tor mener at de har felles kvinnesyn.

Han får arbeid i banken og kjøper gård. Mora og den yngre søstera, Ane, liker ikke Petra, men Tor tar avstand fra deres kvinneverden. Han orker ikke lukta til Ane: "ei sur-søt lukt av kropp og klæe,

av ung kvinne." Han føler også en kombinasjon av hat og tiltrekning til eldstebrorens kone, svær og kvinnelig, som ikke legger skjul på sin seksualitet. Da er det noe annet med Petra. Hun er bare renhet og ånd.

Alt bryllupsnatta skjønner Tor at også Petra har kroppslige lyster, men han stritter imot av all kraft. Samlivet begynner ellers godt. Petra stiller med alt, og Tor avanserer i banken. Det eneste problemet er at Petra ikke vil gi ham fred etter at de har lagt seg, men han står imot. Han merker etter hvert at Petra ikke er lykkelig, men han forstår ikke hvorfor, og når han oppdager at hun er intressert i Teodor, som arbeider på gården i perioder, blir han nærmest fra seg.

Petra fortsetter å lokke Tor til seksualliv, men han opplever det som plaging. Han får ikke sove om nettene, og han begynner å miste kontrollen over arbeidet sitt. Han går på hotellet og drikker for å slippe å være hjemme. Bankarbeidet samler seg opp, og samtidig må Tor ta over stillingen som banksjef. Han gir lån utover det som er tilrådelig, og banken taper penger.

Petra går inn i depresjoner. Hun gråter om nettene og er likegyldig med alt. Tor kjøper styrkemedisin til henne, og han går til legen med problemet hennes. Men da legen får vite at Tor ikke vil ha seksualliv, og at han er impotent, fastslår han at *Tor selv* er problemet. Ekteskapet har nå vart i tre år. Petra er blitt kald og avvisende på alle måter, og Tor drikker enda mer enn før. Til slutt mister han jobben i banken.

Del III begynner med at Tor må reise fra bygda i skam. Slekta hans legger all skyld på Petra. De vet at hun er sammen med Teodor, og de vil at Tor skal skille seg fra henne.

Etter en tid med arbeidsløshet og armod inne i byen, reiser Tor hjem til familien. Han begynner å ta del i nyttig arbeid, det gamle hatet fra barndommen mellom han og broren fortar seg - de kan arbeide sammen, og Tor ser også på mora og Ane med nye øyne. Han føler at han blir et annet menneske.

Petra ber om skilsmisse for å gifte seg med Teodor. Og Tor møter den unge jenta Aud. Han elsker alt ved henne: "ho hadde former som dei kvinnene han hadde vanvyrd. Former som dissa, bryst som stod ut. Men no likte han det!" (371) Tor framstår som endret etter møtet med Aud. Han oppfører seg igjen som en ung mann. Han frir til henne, og har sex med henne. Hun er uerfaren og redd, og han blir den sterke. Han er ikke lenger engstelig og hemmet, og etterpå er han

blitt både "menneske og mann". Boka ender med at han vil bygge ut fossen i farens utmark og ta over halve heimejorda.

Slutten på romanen ble kritisert da den kom ut. At en "jomfru" skulle være redningen for Tor, framsto som gammeldags og lettvin. Problemene i ekteskapet har fått så stor plass i romanen, at den lykelige slutten kommer brått på og virker for enkel.

Når en ser avslutningen i forhold til de problemene som Tor bærer med seg fra barndommen, er det likevel tydelig at forutsetningene for en nyorientering i forhold til verden og til kvinner først er til stede når Tor etablerer seg i hjemmet på nytt, og skaper seg en ny posisjon som et selvstendig individ. Han blir konstruktiv og produktiv i familielivet og i arbeidet til gårdens beste.

Tor kommer i kontakt med seg selv. Dermed er han istand til å gå ut av sin selvpålagte isolasjon og etablere et intimt forhold til et annet menneske - uten å føle angst ved det. At dette menneske måtte være ung, uerfaren og uskyldig, blir litt klisssent for leseren, men er nødvendig for en skikkelse som Tor Sollid. Lars Berg har dermed skapt en troverdig vei ut av problemene for hovedpersonen.

Tilbake til tittelen: Jeg mener at romanens tema er at en ikke skal lyve for barn, og heller ikke fortie det som har med kjønn og seksualitet å gjøre. Det kan ødelegge barnets muligheter til et rikt voksenliv. Tors manglende evne og vilje til seksualitet, som også er en destruktiv hemmelighet i romanen, viser hvor galt det kan gå.

Du er den første kvinne (1935)

Bokas hovedperson er Einar Utnes. Boka begynner med at han sitter for seg selv og er sint og nedfor. Han er 11 år, og han har lyst til å gjøre noe galt! På skolen har han plaget kjæresten Liv. Han skjønner ikke hvorfor, men han er forbitret og biter tennene hardt sammen: "No satt han og beit dem ihop mot alt. Mot sjåen, mot fjøset, mot elva, mot far og mor, mot alle menneske og mot hønsene som gjekk borte på marka." (11)

Aggresjonen har sammenheng med hans forhold til Elen, den 12 år eldre tjenestejenta, som han deler seng med. Hun kom i huset da han var nyfødt, og hun har hatt ansvaret for stellet av han siden han var 1/2 år. Det kommer fram at mora ikke en gang fikk bysse han som baby - han ville bare til Elen. Einar er selv nå, ti år etter, sterkt bundet til henne. Elen viser ham alltid omsorg og omtanke.

Mora føler seg tilsidesatt og er oppgitt over situasjonen, men Einar synes mora er ekkel. Hun er ute etter han, for at han skal bli "hennes" unge. Derfor er Einar trassig og tverr overfor mora, og han er også i opposisjon til den eldre broren, Ola. Broren erter Einar med det nære forholdet han og Elen har. Ertinga går inn på Einar. Han både skammer seg og blir rasende når Ola erter ham.

Einar har erotisk ladede drømmer om Elen, men han er for liten til å skjønne hvilke krefter han har føling med. Likevel kjenner han en lykke sammen med henne som han siden aldri glemmer. Han ser på henne når hun vasker seg, og til slutt tar han på hele kroppen hennes mens hun sover. Hun får orgasmer, og han blir redd. Han våkner med sædavgang og tror det må være blod som renner av ham, at han er syk. Han aner ikke hva det er som skjer, men alt dette strir han med alene, og lykken blandes med frykt og skam.

Elen er altså både som en morsfigur og en seksuell partner for Einar. Derfor er han ekstremt knyttet til henne. Når han kommer i puberten, er han klar til å gå inn i et voksent seksuelt forhold til henne. Men omstendighetene gjør at hun må reise til familien sin. Tapet av Elen gir Einar dype sår.

Einars forhold til jenter - senere til kvinner - blir meget vanskelig og komplisert. I tenårene trekkes han bort fra jevnaldrede jenter som kjæresten Liv, til eldre jenter som han får ta på og ligge med.

Samtidig som sinnet overfor familien vokser i ham, plages han av religiøse grublerier. Han forbanner faren og mora, og han ser Jesus for seg i et syn. Rasende forbanner han også Jesus, men etterpå blir han fra seg av angst. Han begynner å lese i bibelen, og tror at han holder på å bli gal. Til slutt får han snakket med mora. Men hennes reaksjon bare øker angsten hans: "Den som forbanner far og mor skal dø. Da kan du skjønne ka det vilde seie å forbanne. . . huff nei, eg kan ikkje nemne det. " (131)

Einar prøver å gjøre bot og vise at han er glad i foreldra sine. Når han møter Liv på veien, ser han at hun er pen og frisk, og han får den idéen at han skal gi avkall på henne - det vil være det offeret som skal fri ham fra syndene sine. Einar går i kirka denne sommeren, men blir bare mer oppskremt av det. Så viser det seg at han har fått tuberkulose, og han kommer på sykehus. Den liberale legen tar seg tid til å snakke med unggutten, og slik kommer Einar ut av sin religiøse

livsfase. Som i den forrige romanen, fungerer ikke kristendommen konstruktivt for et plaget guttesinn.

Når del II begynner, er det allerede gått to, tre år siden Einar kom seg bort fra bygda på skole, først på kristelig ungdomsskole, siden på lærerskolen. Han flyr fra jente til jente. Bare en kort stund er de spennende for ham, så må han videre. Han har svært mange kvinnehistorier i løpet av romanen.

Den første jenta han var glad i på ungdomsskolen, var den uskyldige Svanlaug, men så forelsket han seg i den dårligste av alle jentene, Åshild Mo. Hun er rundt 30 år, og "vaksen og svær". Einar skjønner at det må være noe underlig ved ham, siden han dras mot henne, men han oppsøker henne på rommet, selv om han skammer seg.

Så kommer Einar til lærerskolen og flytter på hybel. Heller ikke for jentene på lærerskolen er det lov å ha guttebesøk på hyblene, men Einar oppsøker likevel klasse-venninna Olaug på hennes hybel. Han trenger seg på henne, og dermed har han to forhold gående. Den andre kvinna heter Elise Ramstad. Hun er egentlig kjæreste med Einars beste venn, Eirik. At han går mellom de to kvinnene gir mer-smak på begge: "Elise vart ny da han tenkte på Olaug. Og omvendt!" (224)

Olaug strikker genser til han og vasker hybel og klær. Men Einar blir urolig av dette, og mister lysten på henne: "Gensaren var eit tekn på at ho hadde krav." (226) Elise mister også sin tiltrekning. Han tenker på Eirik når han er sammen med henne, og det hjelper på kåtskapen en stund. Så tenker han på moren til Erik, den fine fru Alm, og det hjelper også. Men både Olaug og Elise krever for mye av ham - etter en stund orker han ingen av dem.

Einar oppsøker isteden kvinner på gata, og innleder et forhold til prostituerte Kitty. Han får gonoré, og blir svært syk. Det nærmer seg eksamen, men han hanger seg gjennom skolen og gjennomfører prøvene. Samtidig har han andre problem: Han er redd for at Elise er med barn, og Olaug kaster opp. Er hun også gravid? I denne krisetida tenker Einar på Liv.

Snart har han ordnet seg slik at han er kvitt alle de tre kvinnene. Så ser han Liv i byen sammen med en mann. Hun er vakker, og Einar føler at han har rett på henne. Han kjenner det slik at Liv er hans store

kjærlighet, men selv om Liv elsker ham, gir hun seg ikke til ham. Når Einar får lærerpost, og må reise, er de likevel blitt forlovet.

Einar Utnes blir en suksess som lærer og som klokker. Han synger vakkert og leser sterkt, og han blir bedt om å starte ungdomskor. Også koret blir en suksess. Han forelsker seg i ei av korjentene, og ber henne hjem. Han forfører henne, og ber henne komme tilbake, men han liker slett ikke at hun *vil* komme. Så blir det difteri i kommunen, skolen stenger og Einar kan reise hjem til Liv.

Når Einar ser Liv igjen, vet han at hun er den eneste for ham. Hun gir seg til ham, og straks etter sier hun at hun er gravid. Giftemål blir bestemt, men så forteller Liv at det var "falsk alarm". Einar vil at alt skal gå sin gang, men han innser nå at ekteskapet er et feilgrep. Liv er ikke den kvinnetypen han vil ha: "Du var seminarist, du var ikkje frigjort nok, derfor valte du ei som skulde være både ånd og kvinne. Du vilde ha både i sekk og pose. Men (...) det var *urkvinna* du skulde ha." (273)

Når han kommer tilbake til skolestedet med Liv, går alt først veldig bra. Einar synes en tid at Liv er så mye kvinne, at drømmen om urkvinna kommer bort for ham. Men snart holder han seg hjemmefra fordi hun ikke interesserer han. Han begynner å tenke på andre kvinner når han er sammen med henne, og om ikke lenge onanerer han i steden for å elske med henne. Men Liv er allerede blitt gravid, og Einar blir mer og mer mistilpass. Skolearbeidet har lenge vært et ork for ham. Nå forsømmer han skolen og elevene, og han får problem med skolemyndighetene.

Liv føder en sønn, og Einar averterer etter hushjelp. Han forelsker seg i den skilte kvinna som kommer i huset, og snart har de et forhold. Da Liv finner han i senga til Aminda, som hun heter, tar hun barnet med seg og reiser. Aminda og Einar fortsetter forholdet, men bygdepraten går. Til slutt mister han jobben som klokker pga. hor, og han må bort fra bygda.

Når del III begynner, har Einar Utnes bodd ca tre år i byen der han gikk på lærerskolen, og han har gjenopptatt kontakten med Elise Ramstad, som er skilt. Elise vil at de skal ha et ordentlig forhold, men han har flere kvinnehistorier gående, og han drikker mye.

Nå antyder Elise at hun skal ha barn. Tanken skremmer Einar, for han vil ikke binde seg. Han erkjenner overfor seg selv at han har problemer i forhold til kvinner, og han tenker blant annet på den

fattige jenta som han en gang presset til abort. Einar går likevel rett fra Elise til ei kristen jente som han bare *må* ha samleie med. Siden holder han seg mest for seg selv og drikker, men helt tilfeldig treffer han Elen på gata og tar henne med til hybelen sin.

Einar gjenopplever først barndommens fascinasjon over Elen. Men så får han høre hennes versjon av gamle-tida. Hun har ikke vært seksuelt opptatt av han. Hun hadde en kjæreste på den tida, og hun husker ellers ikke noe spesielt. Nå ser Einar at Elen er blitt en gammel kvinne. Han ser det som om han har voldtatt mor si, og har mest lyst til å drepe Elen. Han kommer seg fra henne, men hjemme på hybelen går han amok. Mens han knuser og ødelegger, ser han for seg kvinner han har hatt sex med og gått fra. Den vettskremte vertinna varsler politiet.

To linjer er alt som nå står igjen av boka: "Einar Utnes vakna ikkje før neste morgonen. Men det var noe underlig han vakna til. Han hørte tydelig at han låg og kviskra: - Liv!" (396)

Boka slutter altså med en klar antydning om at hovedpersonen har kjempet seg fri fra bindingen til Elen. Er det slik at han nå kjenner seg selv, at han har kommet videre og er klar til å leve trofast med Liv? Slutten er åpen, men det er vanskelig å tro at alle Einars problem er over.

Einar Utnes framstår som en Don-Juan-type med en ekstrem morsbinding (til Elen), som gjør at han ikke kan knytte band til kvinner. Han er som en bortskjemt liten gutt som henger igjen i barndommens trygghet og kjærtegn hos Elen, men på grunn av at hans forhold til Elen også er behengt med skam, angst for atskillelse og skuffelse, mestrer han ikke å gå inn i forpliktende forhold til kvinner. Den situasjonen han en gang opplevde med Elen, skremmer Einar fra kvinne til kvinne. Han er blitt livsudyktig og destruktiv.

Sammenfatning

Evnen til å miste seg selv i møte med andre mennesker, både i kroppslige møter og møter av mer mental karakter, er grunnleggende for å kunne utvikle seg selv som menneske. Men for å kunne bruke denne evnen, må vi først vite hvem vi selv er, vi må ha en jeg-identitet, og dermed ha en grunnleggende tillit til oss selv og verden. Disse forutsetningene for et liv med dype relasjoner til andre, eksisterer verken for Tor eller Einar.

Når evnen til å gi seg over til andre er ødelagt, slik vi har sett det med romanfigurene, vil det kunne oppstå et nærmest tvangsmessig behov for liksom-intimitet. Tor vender seg mot "åndelig fellesskap", Einar mot "kjønnslig omgang".

Både Tor og Einar oppfører seg som om de bare har seg selv å ta hensyn til, for de utvikler en invalidiserende selvopptatthet. Slik begge romanene viser, fører dette med seg en følelse av stagnasjon på alle områder i livet, også i arbeidslivet, og med dette følger en forsterket opplevelse av personlig maktesløshet. Begge de mannlige hovedpersonene lammes etter hvert av hjelpeløsheten sin, og kommer ikke ut av denne onde sirkelen før de begge har gjennomgått en alvorlig krise.

Lars Berg har i disse to romanene foretatt interessante dypdykk i mannlige psyke og mannlig kjønnsliv. Etter nærmere 70 år er ikke bøkene lenger sjokkerende, men den utleverende framstillingen gjør at begge mannsskikkelsene trer *mer* avkledte og hudløse fram for leseren enn vanlig er for norsk litteraturs mannlige protagonister. Lars Berg har slik gitt et vesentlig bidrag til norsk litteraturhistorie og til vår forståelse av kjønn.